

Ryszard Szczygieł

Dokument z r. 1406 dla Kazimierza Dolnego czy Kazimierza Krakowskiego?

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 45, 197-202

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard SZCZYGIEL

(Lublin)

**Dokument z r. 1406 dla Kazimierza Dolnego
czy Kazimierza Krakowskiego?**

Un document de 1406 — privilège attaché à Kazimierz Dolny ou à Kazimierz Krakowski?

Losy dokumentów średniowiecznych są równie ważne, jak ich geneza i stan prawny, zwłaszcza jeśli do naszych czasów nie dochowały się oryginały. Przy rozpatrywaniu ich dziejów oraz znaczenia w historii pomocne okazuje się źródłoznawstwo, które, według Józefa Szymańskiego, obok genezy powinno wyjaśniać „funkcjonowanie i rolę, jaką [źródło] odegrało w kształtowaniu procesu historycznego”.¹

Z interesującym przykładem tego typu spotykamy się w przypadku dokumentu wystawionego przez króla Władysława Jagiellę w Sandomierzu, 28 lutego 1406 r. Dzisiaj do jego treści pretendują dwa miasta: Kazimierz Dolny i Kazimierz Krakowski, zwany także Górnym. Stan ten utrwaliły wydawnictwa źródłowe.² Dokument ten jest ważny zwłaszcza dla Kazimierza Dolnego, gdyby bowiem dotyczył tego miasta, to byłby pierwszym znanym jego przywilejem.

Dla którego z tych miast został więc wystawiony? Trudno to przesądzić w oparciu o adres odbiorcy, napisany bardzo ogólnie: „miastu naszemu

¹ J. Szymański: *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 17-18.

² Zob. *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa* (dalej — KdmK), cz. I, 1257-1506, Kraków 1879, nr 107; *Prawa, przywileje i statuty miasta Krakowa*, T. I, 1507-1586, Kraków 1885, nr 168; J. Niemojewski: *Z historii Kazimierza Dolnego*, Warszawa 1936, s. 38-39; J. Teodorowicz-Czerepińska: *Kazimierz Dolny. Monografia historyczno-urbanistyczna*, Kazimierz 1981, s. 178-179 (aneks 2).

Kazimierz”³, bez podania innych określeń identyfikacyjnych, co już zdaje się sugerować, że chodziło o Kazimierz Krakowski, bowiem w przywilejach wystawianych dla Kazimierza Dolnego zawsze dodawano: „w ziemi lubelskiej”⁴, „w województwie lubelskim”⁵.

Dyspozycję dokumentu stanowi przede wszystkim nadanie przez Władysława Jagiełłę miastu Kazimierzowi prawa magdeburgskiego, jakiego używają inne miasta Królestwa.⁶ Dzisiaj dzięki pracy Stanisława Kurasia o małopolskich przywilejach lokacyjnych⁷ wiemy, że formuła ta nie musiała oznaczać obdarzenia ośrodka po raz pierwszy tym prawem, ale jego potwierdzenie. Kazimierz Krakowski otrzymał prawo magdeburgskie już w r. 1335⁸, zaś, jak to zauważył Henryk Rutkowski, analizując dokument z r. 1406 w kontekście Kazimierza Dolnego: „z zakresu nadania wynika, że Kazimierz już przedtem otrzymał ustrój miejski według norm prawa niemieckiego”.⁹

Król pozwolił następnie na odbywanie w mieście targów tygodniowych w sobotę.¹⁰ O terminie targu w Kazimierzu Dolnym przed drugą połową XVI w. nic pewnego nie wiemy, chociaż Michał Baliński i Tymoteusz Lipiński podają informację, że w r. 1420 król Jagiełło nadał temu ośrodkowi targ tygodniowy w środę.¹¹ Tymczasem posiadamy pewne dane źródłowe o funkcjonowaniu w XVI w. wolnicy na mięso w Kazimierzu Krakowskim właśnie w sobotę.¹² Pierwsze ślady jej organizowania pochodzą zaś z r. 1402.¹³

Trzeci element dyspozycji — prawo zbudowania łaźni miejskiej, z której dochody miały służyć potrzebom miejskim — mógł odnosić się do obydwu miast.

Wspomniany już H. Rutkowski pisał także: „położenie akcentów na tych elementach ustroju [...], które mogły wywołać konflikty ze starostą, z urzędnikami ziemskimi i w ogóle ze szlachtą [...] pozwala domyślać się

³ KdmK, cz. I, nr 107, s. 151; Teodorowicz-Czerepińska: *op. cit.*, s. 178.

⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna (dalej — AGAD, MK), ks. 38, k. 732 (1526 r.).

⁵ *Ibid.*, ks. 114, k. 124 (1576 r.).

⁶ Zob. dane w przyp. 3.

⁷ S. Kuras: *Przywileje prawa niemieckiego miast i wsi małopolskich z XIV-XV.*, Wrocław 1971.

⁸ Wyd. w KdmK, cz. I, nr 18.

⁹ H. Rutkowski: *Kazimierz Dolny*, Warszawa 1965, s. 15.

¹⁰ KdmK, cz. I, nr 107, s. 152; Teodorowicz-Czerepińska: *op. cit.*, s. 178.

¹¹ M. Baliński, T. Lipiński: *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana...*, Warszawa 1845, t. II, s. 1096.

¹² *Lustracja województwa krakowskiego 1564 r.*, Cz. I, wyd. J. Malecki, Warszawa 1962, s. 21.

¹³ KdmK, cz. I, nr 246.

przynajmniej niektórych powodów wystawienia przywileju”.¹⁴ Poza zwykłą bowiem formułą wyjęcia ośrodka spod jurysdykcji urzędników królewskich i ziemskich, charakterystyczną dla przywilejów lokacyjnych, dokument zawiera słowa: „*Vobis igitur omnibus et singulis regni nostri capitaneis, procuratoribus, viceprocuratoribus, burgrabiis et quibusvis officialibus fermiter mandamus quatenus omnes homines et mercatores prefatum forum visitare volentes libere ire et transire permitatis et permitti faciatis*”.¹⁵ Zgadzając się z trafnym spostrzeżeniem Rutkowskiego co do okoliczności wystawienia tego przywileju, od razu dodajmy, iż zacytowane wyżej sformułowanie nie bardzo przystaje do rzeczywistości nad środkową Wisłą. Prokuratorzy królewscy¹⁶, a zwłaszcza burgrabia, mieli duże znaczenie właśnie w Krakowie i o tamtejszym burgrabim, pilnującym porządku w stolicy i jej okolicach chyba jest w dokumencie mowa. Nieznane bliżej incydenty utrudniania uczestnictwa w targach kazimierskich (być może z inspiracji władz miasta Krakowa) były, jak się wydaje, głównym powodem wystawienia przywileju, który później dla prawidłowego funkcjonowania miasta miał duże znaczenie.

Wpisano go bowiem do sporządzonego w XVI w. kopiariusza przywilejów ośrodka¹⁷, postarano się o potwierdzenie przez króla Zygmunta Augusta w r. 1558¹⁸, przy czym w rachunkach miejskich Kazimierza Krakowskiego zachowały się ślady podróży do Krasnegostawu, gdzie transumpt ten został wystawiony¹⁹, a następnie uzyskano potwierdzenie Stefana Batorego w r. 1585.²⁰ To ostatnie wpisano w kolejny kopiariusz przywilejów Kazimierza, sporządzony w końcu XVI w.²¹, a także zamieszczono jego streszczenie w potwierdzeniu 102 przywilejów miasta Kazimierza pod Krakowem, wystawionym przez króla Jana III Sobieskiego w Warszawie, 20 marca 1677 r.²² Poświadczyli je następnie królowie August II (w Krakowie, 12 grudnia 1697)

¹⁴ Rutkowski: *op. cit.*, s. 15.

¹⁵ KdmK, cz. I, s. 152; Teodorowicz-Czerepińska: *op. cit.*, s. 179.

¹⁶ Jeden z nich, *Jacsius de Baturzyn procurator generalis Cracoviensis*, był wystawcą dokumentu dla Krakowskiego Kazimierza z 22 maja 1402 r. KdmK, cz. I, nr 246.

¹⁷ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, rkps 136: „*Privilegia et alia scripta ad civitatem Casimiriam ad Cracoviam spectantia*”, k. 41–42.

¹⁸ AGAD, MK, ks. 91, k. 270–273 (Krasnystaw, 9 VII 1558).

¹⁹ Zob. Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum miasta Kazimierza (dalej — APK, AmK), sygn. K. 508, f. 157: „*Nobili Starzeiski ad Crasnistaw de 1 equo — 7 gr*”. Wpis z soboty, 23 VII 1558 r.

²⁰ Kopii brakuje w MK. Zachowały się zaś liczne kopie i zapisy w sumariuszach przywilejów miasta w jego archiwum. Zob. APK, AmK, sygn. K. 366. f. 177–180; K. 368, f. 10–14; K. 369, f. 11–13.

²¹ APK, AmK, sygn. K. 366, f. 177–180.

²² APK, Zbiór Dokumentów Pergaminowych, nr 811, f. 6.

i August III (brak daty i miejsca).²³ Dokument z r. 1406 widnieje także w kolejnych kopiariuszach przywilejów Kazimierza Górnego z końca XVIII w.²⁴

W tej sytuacji nie ulega wątpliwości, iż król Władysław Jagiełło w lutym 1406 r. wystawił przywilej dla miasta Kazimierza Krakowskiego. Jak doszło więc do przypisania tego dokumentu miastu Kazimierzowi Dolnemu?

Rajców tego miasta, jak się wydaje, głównych sprawców tego wydania, zmusiły do tego okoliczności, które dzięki zachowanym źródłom potrafimy dzisiaj przynajmniej częściowo wyjaśnić. Otóż w latach 1562–1563 toczył się przed sądem królewskim proces pomiędzy miastem Kazimierzem Dolnym a tamtejszym starostą Janem Firlejem. Król Zygmunt August ogłosił w tej sprawie wyrok w Piotrkowie 29 stycznia 1563 roku.²⁵ Wynika z niego, iż mieszczenie kazimierscy skarżyli się wówczas, że ojciec aktualnego starosty (czyli Piotr Firlej) „przywilej na fundację miasta tego od nich zabrał, proszą więc obecnego starostę, aby tenże im był zwrócony...”.²⁶ Król nakazał więc Janowi Firlejowi oddanie kazimierzanom przywileju lokacyjnego.²⁷ Dodajmy, że Piotr Firlej zmarł w 1553 r.²⁸, co dla dalszych wywodów będzie bardzo istotne.

Pomimo polecenia królewskiego starosta Jan Firlej nie zwrócił władzom miasta Kazimierza ich pierwszego przywileju. Świadczy o tym przebieg późniejszych wydarzeń. Być może w r. 1563 akt ten już nie istniał, zniszczony, względnie zagubiony na dworze Firlejów. W związku z tym, być może nawet za zgodą starosty, rajcy kazimierscy wszczęli poszukiwania jego kopii w Metryce Koronnej. Łatwo natrafiono tam na transumpt Zygmunta Augusta z r. 1558.²⁹ Trzeba dodać, iż akt wybrano trafnie, bowiem ani dokument Władysława Jagiełły z r. 1406, ani jego potwierdzenie z 1558 roku, nie zawierają ściślejszej lokalizacji miasta, którego dotyczyą.

Nawet jednak jeśli założymy, iż rajcy Kazimierza Dolnego otrzymali wypis z księgi Metryki Koronnej, byli oni świadomi, iż dokument ten nie dotyczył ich gminy. W 1563 r. zanieśli do króla skargę, że Piotr Firlej zabrał im przywilej lokacyjny, a więc nie było go w archiwum miejskim po r. 1553; nie mogli więc potwierdzić go 9 lipca 1558 r., a taką przecież datę nosił wypis, który otrzymali, gdyż później tym właśnie się posługiwali.

²³ *Ibid.*, f. 8–10.

²⁴ APK, AmK, sygn. K. 368, f. 10–14, 41–47.

²⁵ Kopia w MK, ks. 114, k. 128–129v.

²⁶ *Ibid.*, k. 128.

²⁷ *Ibid.*, k. 128v.

²⁸ *Polski słownik biograficzny*, T. VII, s. 15–17; W. Dworzaczek: *Genealogia*, Warszawa 1959, tabl. 126.

²⁹ AGAD, MK, ks. 91, k. 270–273.

Otrzymany dokument postanowili kazimierzanie traktować odtąd jako swój pierwszy przywilej.

Zwrócili się więc do króla Stefana Batorego o jego potwierdzenie. Dnia 7 lipca 1576 r. w Warszawie monarcha ten wystawił na prośbę „obywateli miasta Kazimierza w województwie lubelskim” akt zawierający potwierdzenie siedmiu przywilejów nadanych ośrodkowi w latach 1526-1572 przez Zygmunta Starego i jego syna Zygmunta Augusta.³⁰ Jako drugi wpisano dokument Zygmunta Augusta wystawiony w Krasnymstawie 9 lipca 1558, będący transumptem przywileju z 1406 r.³¹ Odtąd akt ten miał moc prawną również na terenie miasta Kazimierza Dolnego i był tam traktowany jako pierwszy przywilej miejski. Legitymowały się nim władze miejskie, umieszczano go w sumariuszach przywilejów ośrodka.³² Potwierdza to również lustracja miasta z r. 1661, gdzie wspomniano przywilej z r. 1406 w potwierdzeniu z r. 1576.³³ Wymieniono w niej także terminarz targów i jarmarków według aktu z r. 1558, co zdaje się świadczyć, iż po r. 1576 wprowadzono ich kalendarz w Kazimierzu Dolnym.³⁴

Z biegiem lat zapomniano o nadużyciu i dokument z r. 1406 jako pierwszy przywilej miejski utrwaliła miejscowa tradycja. Odnajdujemy ją w *Opisaniu historycznym oraz topograficzno-statystycznym miasta Kazimierza [...] z 1820 r.*³⁵, a następnie w materiałach do dziejów miast polskich, zebranych przez Cypriana Wielewickiego.³⁶ Dlatego też nie można się dziwić dwudziestowiecznym badaczom przeszłości Kazimierza Dolnego: J. Niemojewskiemu, H. Rutkowskiemu i J. Teodorowicz-Czerepińskiej, że także koncentrowali uwagę na tym dokumencie.

Na podwójną funkcję przywileju z r. 1406 pierwsi zwrócili uwagę wydawcy VIII części *Zbioru dokumentów małopolskich* — I. Sulowska-Kurasiowa i S. Kuraś.³⁷ Należy tylko żałować, iż nie dokonali oni badań szczegółowych i wprowadzili do obiegu naukowego informację o dokumencie, który w rzeczywistości nie został wystawiony. W oparciu bowiem o lustrację z r. 1661 zamieścili w *Uzupelnieniach* regest przywileju z r. 1406 dla miasta Kazimierza Dolnego, stwierdzając przy tym, iż „nie jest on identyczny z przywilejem króla Władysława, wystawionym w Sandomierzu, 28 lutego

³⁰ *Ibid.*, ks. 114, k. 124-132.

³¹ *Ibid.*, k. 125-127.

³² W 1583 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Kazimierza, ks. 1, k. 184-184v), w 1792 (*Ibid.*, ks. 24, k. 447) i w 1795 (*Ibid.*, ks. 32, k. 30).

³³ *Lustracja województwa lubelskiego 1661 r.*, Warszawa 1962, s. 142.

³⁴ *Ibid.*, s. 143.

³⁵ AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, sygn. 3194, k. 75.

³⁶ Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 759, s. 71.

³⁷ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. VIII, Wrocław 1975, nr 2556.

1406, a wydrukowanym w Kodeksie miasta Krakowa, nr 107".³⁸ Tymczasem, jak starałem się udowodnić, jest on z nim identyczny.

Przypadek powyższy jest jeszcze jednym dowodem na to, jak ostrożnie należy podchodzić do opublikowanych uprzednio dokumentów średniowiecznych, których odbiorcy nie są jednoznaczni. Dogłębna analiza kontekstu historycznego pozwala nam jednak dochodzić do prawdy i unikać pomyłek.

R É S U M É

Le 28 février 1406 le roi Ladislas Jagellon a décrété un privilège à „notre ville Kazimierz”. Dans l'article on a documenté que cet acte e été reçu par les autorités de Kazimierz, ville située près de Cracovie. Il était ensuite inscrit dans un recueil de privilèges, depuis la moitié du XVIe s. il a été reconnu par tous les rois polonais.

Ce n'était que dans le troisième quart de XVIe s. que le document a été attribué à Kazimierz Dolny. En 1576 la ville a reçu de Stefan Batory, roi polonais une confirmation officielle. Dès ce moment-là, l'acte de 1406 a été traité comme premier privilège de Kazimierz Dolny, fait confirmé aussi dans un registre de privilèges de cette ville.

---

³⁸ *Ibid.*, s. 381. Podobnym przykładem publikacji „nowego” dokumentu jest zamieszczony w części VI ZDM (Wrocław 1974, nr 1611) regest zatytułowany „Król zmienia granice między powiatami chełmskim a horodelskim”, Kraków 7 I 1396, gdy w rzeczywistości jest to pochodzące z Inwentarza Archiwum Koronnego, spisane go przez Jana Zamoyskiego (AGAD, Archiwum Zamoyskich, nr 32, k. 95) streszczenie fragmentu dyspozycji nadania ziemi bełzkiej przez króla Władysława Jagiellę księciu plockiemu Ziemowitowi IV. Dokument ten w całości opublikowali: T. Lubomirski (*Kodeks Dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, Warszawa 1863, nr 125, s. 117-119), a następnie J. Sawicki (*Iura Masoviae Terrestria*, cz. I, Warszawa 1972, nr 45, s. 66-68).